

В.П.Рагойша, ЛІТАРАТУРАЗНАЎЧЫ СЛОЎНІК. ТЭРМІНЫ І ПАНЯЦЦІ. Для школьнікаў і абітурыентаў. Мінск: „Народная асвета”, 2009, строн 304

Wydany w r. 2009 *Litaraturaznaŭčy słownik* Viačasłava P. Rahojšy stanowi kolejną, poprawioną i uzupełnioną, wersję tej wartościowej, solidnie pod względem merytorycznym i metodologicznym przygotowanej, pomocy dydaktycznej. Autor – jeden z czołowych literaturoznawców białoruskich, profesor Uniwersytetu w Mińsku – zajmuje się od wielu lat problematyką historii literatury białoruskiej, teorii i praktyki przekładu artystycznego, międzysłowiańskich związków kulturalno-literackich oraz teorii literatury. Działając na tak szerokim polu badawczym, należy on do nader rzadkiego typu filologów, którzy nie tylko wiedzą „jak się robi wiersze”, ale sami je tworzą – jest utalentowanym poetą i tłumaczem. To daje mu szczególne prawo do zabierania głosu na temat tajników warsztatu twórczego w audytorium uniwersyteckim, jak też w monografiach poświęconych klasykom poezji białoruskiej /*Паэтыка Максіма Танка*, Мінск 1968; *Пераклаў Якуб Колас*, Мінск 1972/ oraz arkanom przekładu artystycznego /*Карані дружбы. Беларуска-українскія літаратурныя ўзаемасувязі пачатку ХХ ст.*, Мінск 1976, we współautorstwie z Taccianą V. Kabrżuska; „*Лнясе яна дар...*” *Беларуская паэзія на рускай і украінскай мовах*, Мінск 1977; *Проблема перевода с близкородственных языков. Белорусско- русско- украинский поэтический взаимоперевод*, Минск 1980/.

Najnowsza wersja *Słownika*, z podtytułem sygnalizującym jego podręcznikowy charakter, podobnie jak wersje poprzednie /*Гутаркі пра верш. Метрыка. Рытміка. Фоніка*. Мінск 1979; *Паэтычны слоўнік*, Мінск 1979, 1987, 2004; *Тэорыя літаратуры ў тэрмінах*, Мінск 2001; *Уводзіны ў літаратуразнаўства: Вершаванне. Курс лекцый*, Мінск 2002; *На шляху да Парнаса: Даведнік маладога літаратара*, Мінск 2003/ stanowi owoc solidnej refleksji teoretycznoliterackiej. Bazę teoretyczno-metodologiczną dlań stanowią poglądy, m.in., Wiktora Żyrmunskiego, Leonida Timofiejewa, M.Gasparowa, Jurija Łotmana, Marii Dłuskiej, Stefanii Skwarczyńskiej, D.Urbańskiej, A. Jaskiewicza oraz własne Autora przemyślenia naukowe. Pod względem koncepcyjnym i technicznym słownik Rahojšy reprezentuje typ kompendiów znanych m.in. w Rosji, na Ukrainie, w Polsce, Czechach, Niemczech, Francji czy w krajach anglosaskich /takich jak np.: *Краткая литературная энциклопедия*, Москва 1962-1978; *Словарь литературоведческих терминов*, pod redakcją L.I.Timofiejewa i S.W. Turajewa, Москва 1974; *Поэтический словарь* А.Кwiatkowskiego, Москва 1966; *Словник літературознавчих термінів* W.M.Łesina i A.S. Pułynca, Київ 1971; *Słownik terminów literackich* pod red. Michała Głowińskiego, Teresy Kostkiewiczowej, A.Okopień-Sławińskiej i J. Sławińskiego, Warszawa 1976; *Slovník literární teorie*, red. Š.Vlašín, Praha 1977; *Meyers Handbuch über die Literatur*, Mannheim 1964; *Handlexicon zur Literaturwissenschaft*, hrsg. vov D.Krywalski, München 1974; H. Morier, *Diction-*

naire de poétique et de rhétorique, Paris 1975; M.H.Abrams, *A Glossary of Literary Terms*, New York 1961; K.Beckson, A.Ganz, *A Reader's Guide to Literary Terms*, London 1961/. Nawiązał też Autor, przede wszystkim, do opracowań białoruskich, w szczególności do *Encyklopedii literatury i sztuki Białorusi /Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі*, Мінск 1984-1986/ oraz do *Słownika terminów literaturoznawczych* M.Łazaruka i A.Lensu /М. Лазарук, А.Ленсу, *Слоўнік літаратуразнаўчых тэрмінаў*, Мінск 1983/.

Ułożony alfabetycznie *Słownik*, w wydaniu z r. 2009, uwzględnia podstawowe pojęcia literaturoznawcze, rozciągające się w dość szerokim wachlarzu – od metodologii literaturoznawstwa do problemu stylów literackich, prądów, gatunków, kompozycji, wersyfikacji, leksyki poetyckiej, tropów, składni poetyckiej, intonacji, foniki, rymu, metryki, rytmiki, kompozycji i strofiki. Autor uwzględnia zjawiska występujące zarówno w literaturze klasycznej jak też w produkcji piśmienniczej postmodernistycznej. Osobno omówione zostało zagadnienie dwujęzyczności białorusko-rosyjskiej. Na końcu leksykonu znajduje się krótki wykaz białoruskich i, odpowiednio, rosyjskich terminów literaturoznawczych.

Terminy te zdefiniowane zostały precyzyjnie, chociaż, z konieczności, zwięźle. Jedynie niektóre, bardziej skomplikowane, zagadnienia przedstawione są szerzej / np.: *strofa – страфа, рым – рыфма, романтизм – рамантызм, рэалізм – рэалізм, процес літаракі – літаратурны працэс*/. Kompozycja haseł jest przejrzysta. Bezpośrednio po części teoretycznej, ukazana jest ewolucja znaczenia, „migracja” tego pojęcia- jak to określa badacz we wstępie do wydania trzeciego książki. Ilustrują je odwołania do zasobów literatur zachodnioeuropejskich: od antyku grecko-rzymskiego począwszy do współczesności – cytaty z literatury rosyjskiej, ukraińskiej, nade wszystko zaś – z folkloru i literatury białoruskiej. Literaturoznawca sięga po przykłady spoza jej zakresu nie tylko wtedy, gdy nie znajduje ich na gruncie rodzimym, ale, przede wszystkim, w celu zlokalizowania zjawiska w kontekście literatury powszechnej. Dokonując wyboru z wielkiej ilości terminów, rezygnuje świadomie z haseł typu *karmaniola* czy *trubadurzy*. Niekiedy sam ucieka się do konstruowania neologizmów w sytuacji, gdy w języku białoruskim odpowiedniego oparcia nie znajduje /*паэтычны этымалагізм – етымалагізм поетыcki, зваротная метафорызацыя – метафорызацыя зваротна, рытмаграма верша – рытмограм wiersza* i in./.

Hołdując akademickiemu obiektywizmowi profesor Rahojsa nie ukrywa równocześnie własnych poglądów. Odpowiadają one zdecydowanie współczesnemu stanowi wiedzy w zakresie teorii i metodologii literatury. Świadczą o wysokim poziomie dzisiejszej humanistyki białoruskiej. Praca odzwierciedla warsztat znakomitego literaturoznawcy, nauczyciela akademickiego i literata. Pomyślany jako wydanie podręcznikowe, jest jego *Słownik* równocześnie adresowany do odbiorcy kwalifikowanego – filologa, czy początkującego poety. Łączy umiejętnie walory naukowe i dydaktyczne.

Wcześniejsze edycje książki znalazły uznanie zarówno w oczach literaturoznawców białoruskich, rosyjskich, ukraińskich, jak też polskich /m.in. Franciszka Sielickiego w recenzji umieszczonej na łamach kwartalnika „Slavia Orientalis” i Jana Trzynadłowskiego w „Zagadnieniach Rodzajów Literackich” /. Podkreślili oni zasadnie walory naukowe *Słownika*. Jego wydanie najnowsze, poprawione i dostosowane do wymogów odbiorcy, dorównuje poziomem edycjom poprzednim. Spełnia nader ważną funkcję – środka sprzyjającego podnoszeniu świadomości kulturalnej Białorusinów.

Telesfor Poźniak
Wrocław

Aleksandra Szymańska, *POSTAĆ DON JUANA W UTWORACH PISARZY ROSYJSKICH XIX WIEKU*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2009, 148 s.

Śledzenie wzajemnych więzi łączących różne literatury europejskie jest niezwykle interesującym i wdzięcznym problemem lub zadaniem badawczym. Literatury narodowe są organicznymi częściami europejskiego procesu historycznoliterackiego. Coś nowego, oryginalnego pojawia się w jednej i z czasem jest przyjmowane przez resztę. Wszyscy korzystają z cudzych osiągnięć, odkryć, doświadczeń. Chodzi tylko o to, by wnieść jakieś własne wartości.

Czerpanie z dorobku innych może mieć różnorodny charakter. Dotyczy zarówno sfery treści, jak też formy. Twórcy chętnie sięgają do sprawdzonych fabuł, problemów, konfliktów, tematów, wątków, postaci, jak też rozwiązań gatunkowych i stylistycznych.

Doskonałym przykładem i potwierdzeniem żywotności tego zjawiska jest wywodząca się z XVII-wiecznej Hiszpanii postać Don Juana i związana z nią fabuła o uwodzeniu i karze, czasem zemście, jaka spotyka uwodziciela. Zanim w XIX wieku trafiła do literatury rosyjskiej zyskała sobie popularność w kilku literaturach europejskich. Również polskiej. Pojawił się w nich szereg wariantów typu bohatera, ofiar jego sztuki uwodzenia, poszkodowanych mężów, ojców lub rywali oraz rodzajów kary lub zemsty z ich strony.

Autorzy rosyjscy znali zachodnioeuropejską literaturę poświęconą tej postaci, spożytkowywali gotowe schematy fabularne i psychologiczne. Ale też mieli ambicje wzbogacenia ich o nowe, oryginalne wątki i rozwiązania. Kierowali się celami, jakie chcieli zrealizować. Nowe zjawiska najczęściej wynikały ze współczesnych rosyjskich uwarunkowań społeczno-ekonomicznych oraz mentalności narodowej. Ale dla stworzenia kolorytu miejscowego sięgano nawet po materiał folklorystyczny.